

термінів / за заг. ред. В. П. Андрущенко. – 3-тє вид., доп. – Київ; Харків : «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.

9. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.

10. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. – довідкове вид., – Київ Голов. ред. «Абрис», 2002. – 742 с.

REFERENCES

1. Ageev, V. N. (2002). *Semiotika* [Semiotics]. Moskva: Izdatel'stvo «Ves` Mir».

2. Bonfel'd, M. Sh. (2006). *Muzy'ka: Yazy'k. Rech'. My'shlenie. Opy't sistemnogo issledovaniya muzy'kal'nogo iskusstva*. [Music: Language. Speech. Thinking. The experience of systematic research of musical art]. Sankt-Peterbur: Kompozitor.

3. Davydov, M. A. (1997). *Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti baianista: navchalnyi posibnyk dlia vyshchikh muzychnykh navchalnykh zakladiv*. [Theoretical bases of formation of mastery of accordion player: the manual for higher musical educational institutions]. Kyiv: Muzychna Ukraina.

4. *Muzykalnyj encyklopedicheskiy slovar` (1990)*. [Musical encyclopaedic dictionary]. Moskva: Sovetskaya e`ncziklopediya.

5. Pliachenko, T. M. (2009). *Metodyka roboty z muzychno-instrumentalnymy kolektyvamy: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv mystetskogo fakultetu pedagogichnogo universytetu*. [Methodology of work with music-instrumental collectives: the methodical manual for students of the Art's faculty of pedagogical university]. Kirovograd: «Imeks – LTD».

6. *Semiotika: uchebnoe posobie k lekcionny'm zanyatiyam dlya studentov specialnosti «Teoreticheskaya i prikladnaya lingvistika»* (2009). [Semiotics: the manual to lectures for students of speciality «Theoretical and applied linguistics»]. Ul'yanovsk: Ul. GTU.

7. *Filosofii: Pidruchnyk dlia vyshchoi shkoly* (2004). [Philosophy: the manual for the higher school]. Kharkiv: Prapor.

8. *Filosofskij slovar`* (1986). [Philosophical dictionary]. Moskva: Politizdat.

9. *Filosofskiy slovnyk sotsialnykh terminiv* (2005). [Philosophical dictionary of social terms]. Kyiv; Kharkiv: «R.Y.F.».

10. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* (2002). [Philosophical encyclopaedic dictionary. The certificate manual]. Kyiv: Golov. red. «Abrys».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КАСІЛОВ Іван Анатолійович – викладач кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: формування та розвитку мистецької освіти в системі педагогічних закладів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KASILOV Ivan Anatoliyovich – Lecturer of the Department of Musicology, Instrumental and Choreographic Training, Kryvyi Rig State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation and development of artistic education in system of pedagogical institutions of Ukraine.

УДК 378:784

КОСІНСЬКА Наталія Леонідівна – викладач Університетського коледжу, аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка e-mail: kravpik.natalia@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНОГО ОБРАЗУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Початок третього тисячоліття позначився модернізацією європейської освітньої системи у світовому масштабі, що задекларовано Болонським процесом, який мав на меті створення глобалізованого освітнього простору на основі міжнародного співробітництва для забезпечення широкого доступу молоді з різних країн до якісної вищої освіти.

Гармонізуючи національні досягнення різних країн та напрацьовані педагогічні методики та технології, Болонські домовленості визначають основою розвитку освіти гуманістичну парадигму, що передбачає визнання людини найвищою соціальною цінністю, найповніше розкриття її здібностей,

забезпечення умов для самовизначення та самореалізації. У такому контексті зростає значення мистецьких дисциплін, зокрема музики, що якнайбільше сприяє «людинотворенню» засобами музичних образів, здатних проникати у внутрішній світ особистості, залучаючи її до надбань світової культури.

Реалізувати унікальні можливості музичного мистецтва у вихованні підростаючого покоління належить викладачеві. Від його фахової підготовленості залежить успіх проведення музично-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах.

Важливою складовою фахового становлення майбутнього учителя музичного

мистецтва є вокально-виконавська підготовка – найбільш складна і багатофункціональна. Зокрема, вона передбачає формування вмінь демонструвати учням музичні твори у власному виконанні. Тож, поряд із уміннями художнього і технічно досконалого відтворення художніх образів музики, учитель повинен володіти сценічно-образною культурою, зокрема різноманітними сценічними образами, що охоплює комплекс естетичних вимірів поведінки, виконавської майстерності, інтерпретаційних умінь тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття «образ» ми розуміємо як сукупність об'єктів або яких-небудь конкретних деталей та елементів, за допомогою яких відображаються явища життя людей і дійсність, що їх оточує.

Поняття «сценічний образ» у широкому розумінні – естетична категорія, специфічна форма відображення дійсності засобами мистецтва. У вузькому сенсі сценічний образ розуміють як конкретний зміст явища дійсності, відтворений режисером, акторами, співаком, художником, – це відтворена картина світу, характер, персонаж. Виходячи з дефініцій, які розкривають поняття «образ», можна зробити висновок, що дане визначення існує як синтез правдивості й умовності змісту. Ця цілісність порушується, якщо, з одного боку, автор починає з фотографічною точністю передавати факти реальності, а з іншого, навпаки, віддаляється від цієї реальності настільки, що вона стає невпізаною та ідеалізованою.

У дослідженні В. П. Курбатого «Особливості системної інтерпретації сценічного образу як феномена культури» поняття «сценічний образ» конкретизоване, відноситься тільки до сценічного мистецтва, а «художній образ» – загальне для всіх видів мистецтва. Втіленням сценічного образу у виконавстві займається сама особистість – учасник сценічної дії, який повинен здійснювати безперервну творчу роботу над ним і в кожному виконавстві створити свій образ, як уперше. Сучасні принципи та експерименти в музичному мистецтві спричиняють підвищення вимог до створення вокально-сценічного образу, зростання ролі пластично-хореографічної підготовки виконавця.

Видатний режисер, музикознавець В. Ванслов головним завданням співака-актора визначив створення вокально-сценічного образу, який правильно розкриває музично-драматичний образ твору і виражає думку й творчі переживання виконавця [5]. Звертаючи увагу на підвищення ролі пластично-хореографічної складової у вирішенні вокально-сценічного образу під час виступів, він на конкретних прикладах розглянув участь

співаків-акторів у вокально-пластичних сценах.

«Сценічний образ» – це процес інтеграції вокального, акторського та хореографічного мистецтва. Зміст даного поняття включає в себе використання творчого підходу для вдосконалення вокально-сценічних, індивідуально-особистісних та професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва в розвитку їх духовно-естетичних та культурних цінностей.

Власне бачення вирішення проблеми формування сценічного образу у вокальному мистецтві, яке нерозривно пов'язане з проблемою вокально-акторської майстерності виконавця, запропонувала Л. Ротбаум. Музичний педагог, хормейстер, хореограф, режисер Л. Ротбаум розглянула специфіку творчої діяльності виконавця в контексті органічного взаємозв'язку, взаємодії і взаємопроникнення різних видів мистецтв, вдало поєднавши здобутки різних вокальних шкіл. Її аналіз оперних постановок «Трубадура», «Макбета» Дж. Верді, «Кавалера роз» Р. Штрауса, «Князя Ігоря» О. Бородіна, «Пікової дами» П. Чайковського та ін. свідчить про диференційований підхід до застосування синтетичних вокально-хореографічних засобів і прийомів у створенні сценічного образу відповідно до жанрово-стильових ознак твору, індивідуальних психолого-анатомічних особливостей виконавців [2].

Д. Лівнев однією з головних проблем творчості виконавця визначив перевтілення актора в образ на основі «переживання», зазначаючи, що цей процес має психологічне підґрунтя. Аналіз творчого доробку видатних режисерів і акторів минулого та сьогодення, власний режисерський, педагогічний досвід сприяли окресленню Д. Лівневим практичних шляхів здійснення художньої діяльності актора у створенні образу в контексті специфіки різних театральних шкіл [4]. Універсальний характер визначених аспектів дозволяє ефективно застосовувати їх у музичному театрі при створенні вокально-сценічного образу.

Визначаючи співака-актора центром вокально-оперної вистави, Б. Покровський вважав, що той «...повинен пластично, усім тілом відчувати музику, оскільки жест, поступ, будь-який рух виконавця є відлунням музичної інтонації». Він неодноразово говорив про неможливість створення вокально-сценічного образу поза сценічною дією і сценічною формою, якої надає їй режисер. Головною умовою створення виконавського синтезу в комплексі «музика – вокал – рух – дія» Б. Покровський уважав систематичні тренування виконавця зі сценічного руху, пластики, танцю для його органічного існування в музиці, втілення сценічного образу [8].

Поглибленню психологічних аспектів

вокально-виконавської діяльності, що спираються на новітні розробки у даній сфері та власний театральний досвід, присвячені праці Г. Вільсона, К. Макклафліна, І. Чаббак та ін.

Розглядаючи проблему навчання виконавця і підготовки його до ролі, Г. Вільсон аналізує особливості художньої і технічної систем акторської гри, визначає їх основні відмінності, розкриває специфічні методи і прийоми створення вокально-сценічного образу в контексті можливостей музичного виконавства сьогодення. Особливу увагу він приділяє специфіці використання поз і жестів у дійстві, «мові тіла» в танцювальних сценах, їх психолого-емоційному трактуванню в контексті створення чоловічого і жіночого образів.

«Мова жестів» Г. Вільсона та К. Макклафліна поглиблює психологічні аспекти сприйняття пластичних засобів виразності, допомагає розумінню намірів, почуттів, думок персонажів твору, логічному обґрунтуванню їх вчинків. Синтезуючись зі співом і танцем, пластичні засоби виразності сприяють поглибленню вокально-сценічного образу, динаміці розвитку подій.

Аналіз стану дослідження проблеми свідчить про постійну увагу як вітчизняних, так і зарубіжних учених різних галузей знань до питань вивчення сценічного образу та сценічно-образної культури загалом. Проблеми сценічної культури розглядали у своїх працях такі вітчизняні і західні філософи та культурологи: Н. Киященко, Т. Чередниченко, Дж. Сторі, З. Баумана та ін. Представниками мистецтвознавства у вивченні історії, розвитку та становлення театру, акторського, музичного, ораторського мистецтва є А. Веселовський, М. Гринишина, М. Кузнецов та ін.; дослідження із загальної педагогіки представлені у доробках таких учених: О. Макаренко, Ж. Руссо, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, В. Байденко та ін. Особливу роль відіграли праці науковців із загальної та педагогічної психології, а також психології творчості: Л. Виготського, В. Давидова, А. Маслоу, С. Рубінштейна, А. Маклакова, Б. Теплова, Я. Пономарьова та ін.

Із розвитком камерної музики та вокального мистецтва загалом на вирішення проблеми формування сценічного образу звертали увагу такі видатні педагоги, співаки та режисери: Б. Гнидь, О. Образцова, М. Каллас, Н. Сац, І. Богачьова та ін.; питань вокальної культури: Л. Арутюнов, Л. Банкул, Ю. Юцевич, Л. Гавриленко, А. Ткачук, Г. Ройзен, С. Гарелі та ін.; розвитку голосу: М. Глінка, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов та ін.; оволодіння професією співака: Д. Аспелунд, Г. Комарович, С. Левик, В. Луканін та ін.

Основні принципи теорії сценічної пластики і хореографії описані Б. Брехтом, В. Дюбре, М. Буткевичем, К. Станіславським, В. Верховинцем, А. Гуменюком, М. Кнебель та іншими.

Мета статі полягає у теоретичному обґрунтуванні сценічного образу майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-виконавської підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результатом навчання студента-вокаліста в процесі вокально-виконавської підготовки є сценічне виконання вокальних творів, що потребує реалізації набутих співацьких навичок в умовах публічного виступу; створення сценічного образу засобами творчого перевтілення; сформованості сценічної культури тощо.

Проблема створення сценічного образу хвилювала багатьох акторів та музикантів-виконавців. Сутність цього процесу полягає в активній мисленнєвій діяльності вокаліста, глибокому проникненні виконавця у сценічний образ та реалізації його засобами вокальної техніки, міміки, жестів тощо. Створення сценічного образу припускає динамічне злиття уявного персонажу із психофізичним станом виконавця-вокаліста.

На відміну від просторових мистецтв (живопис, скульптура), музика, як мистецтво тимчасове, що відображає дійсність у звукових художніх образах, вимагає посередництва виконавця в акті творення музичних образів. У таке визначення входить творча робота, що передбачає становлення студента як творчої особистості. Тобто специфіка творчості повинна враховуватися на всіх етапах формування вокально-виконавської майстерності. Творчий підхід і виконання різнобічних творчих завдань в інтеграції вокального, акторського та хореографічного мистецтв при формуванні сценічного образу у вокально-творчому виконавстві сприяють розвитку необхідних навичок та вмінь. Таким чином, формування сценічного образу передбачає необхідність об'єднання таких сфер, як музика, театр та хореографія.

Для того щоб відтворити характер виконуваної композиції, виконавцю необхідні власне «прочитання» авторського задуму, власне розуміння дійсності, зображеної у творі, своє ставлення до сьогодення. Отже, у процесі підготовки виконавця до концертного виступу викладач має акцентувати його увагу на спостереженнях, художніх асоціаціях, емоційному сприйнятті дійсності, відображеної у творі. Саме ці аспекти є важливими для реалізації образу твору у процесі його сценічного виконання. Отже, необхідно шукати способи розв'язання таких завдань, як створення сценічного образу, дотримання авторського задуму та прагнення

виконавця до сценічної самореалізації.

Особистість виконавця є визначальною у виборі засобів інтерпретації авторського тексту та ступеня проникнення в характер і стилістику твору.

Ураховуючи авторський задум композитора і поета, виконавець створює свій інтерпретаційний план твору та модель сценічного образу, необхідного для його втілення. Важливого значення у цьому процесі ми надаємо таким факторам, як індивідуальні психологічні особливості виконавця-вокаліста (темперамент, експресивність та емоційність, розвинені творча уява і фантазія, інтуїція тощо); особистісні якості співака (комунікативність, артистичність тощо); здібності (музичні, акторські, художньо-творчі); природні й набуті вокальні дані (тембр голосу, рухливість голосу, широкий співацький діапазон, природне резонування, виразні дикція та артикуляція).

Взаємозв'язок та взаємозумовленість означених факторів сприяють створенню і втіленню виконавцем сценічного образу вокального твору з дотриманням авторської стилістики.

Орієнтуючись на зазначене вище, розуміємо, що мистецтво відіграє особливо важливу роль у вихованні й розвитку суспільства протягом багатьох століть, впливаючи на духовний світ людини через образ естетичного сприйняття дійсності. Поняття «образ», згідно з його характеристиками, можна визначити як головний об'єднувальний фактор між реальним світом і світом мистецтва, виходячи з того, що в одному аспекті він відтворює думки, почуття і переживання, засновані на дійсності, а в іншому – використовує для досягнення цього умовні засоби.

Сценічний образ – це процес інтеграції вокального, акторського та хореографічного мистецтва. Зміст даного поняття включає в себе використання творчого підходу для вдосконалення вокально-сценічних, індивідуально-особистісних та професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва в розвитку їх духовно-естетичних та культурних цінностей.

Сценічний образ – категорія естетична. Її ми розуміємо як конкретні чи узагальнені сцени життя, природи, створені виконавцем за допомогою уяви, асоціативного бачення тощо, які мають певну естетичну цінність.

Сценічний образ виконавця – це новий живий характер. Він народжується в результаті складного процесу – одночасного «озвучення» вокального твору й акторського втілення яскраво виражених особистісних якостей персонажа. Оскільки зовнішня характерність героя вокального твору не завжди збігається з характерними рисами самого виконавця, то

створення сценічного образу здійснюється за формулою «Стати іншим, залишаючись самим собою», дотримання якої призводить до досконалого втілення виконавця в образ. Тільки після цього можна говорити про створення нового живого характеру.

Трактування вокально-сценічного образу значною мірою залежить від жанрово-стильових ознак твору, які виявляються в характерних рисах персонажа, зумовлених естетикою певної історичної епохи, особливостями ментальності тієї чи іншої країни, віком, статтю особи, її індивідуальними відмінностями. Характерні ознаки створення художньо-сценічного образу передбачають диференціацію його пластично-хореографічного вирішення в контексті жанрової специфіки твору.

Загалом специфіка створення сценічного образу у вокально-виконавському мистецтві полягає в обов'язковій ідейно-художній цілісності та синтезі усіх його складових: мови, музики, акторської гри, хореографії, оформлення та драматургії. Створюючи сценічні образи, виконавець висловлює своє ставлення до світу, що його оточує, відповідно до власних естетичних, духовних, моральних ідеалів, залежно від власного життєвого досвіду та особливостей світосприйняття. Значну роль у цьому процесі відіграють професійність, компетентність, усебічний розвиток виконавця та знання ним законів мистецтва.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, формування сценічного образу у процесі вокально-виконавської підготовки є важливою складовою професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва. Систематизація методичних положень досліджуваного феномена дозволяє інтегрувати їх в освітнє середовище з урахуванням національних, ментальних та культурних особливостей. Формування сценічного образу майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокально-виконавської підготовки ґрунтується на вивченні українських та зарубіжних традицій вокального навчання на заняттях із вокального мистецтва. Формування сценічного образу у майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає поетапність проведення педагогічної роботи і сприяє формуванню мотиваційного, когнітивного та творчого компонентів досліджуваного феномена. Визначено та доведено, що на формування художньо-образного мислення в процесі створення сценічного образу майбутніх учителів музичного мистецтва позитивно впливає вивчення творів сучасних українських та зарубіжних композиторів, на основі яких можливий систематичний розвиток

виконавських навичок та інтелектуальних здібностей майбутніх виконавців. Перспективи подальших наукових розвідок полягають в ефективній апробації розробленого поетапного формування сценічного образу майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-виконавської підготовки, яка забезпечує оптимізацію цього процесу. Основні теоретичні положення та методичні рекомендації можуть бути використані як навчальний матеріал у навчальних дисциплінах «Методика музичного виховання», «Методика вокальної підготовки студентів», «Музична педагогіка», «Ансамблевий і хоровий спів», на театральнорежисерському факультеті кафедри режисури та майстерності актора, у процесі індивідуальних занять із вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Г. Феномен української вокальної школи в контексте етнокультурологічних проблем: дисс. ... д-ра культурології: спец. 24.00.01 / Антонюк В. Г. – М.: МГУКиИ, 2001.
2. Ванслов В. В. Статті о балете. Музыкально-эстетические проблемы балета / В. В. Ванслов. – Л.: Музыка, 1989. – 192 с.
3. Лесь Курбас. Філософія театру / Л. Курбас / упор. М. Лабінський. – К.: Основи, 2001. – 917 с.
4. Ливнев Д. Г. Сценическое перевоплощение (создание актерского образа) / Д. Г. Ливнев. – М.: РАТИ-ГИТИС, 2012. – 262 с.
5. Ляшенко І. Ф. Етнологічні основи українського художнього культурознавства / І. Ф. Ляшенко // Українська художня культура: навч. посіб. / за ред. І. Ф. Ляшенка. – К.: Либідь, 1998.
6. Покровский Б. Размышления об опере / Б. Покровский. – М.: Искусство, 1989. – 288 с.
7. Ротбаум Л. Д. Проблемы вокально-актерского мастерства / Л. Д. Ротбаум // Опера и ее сценические воплощения. Записки режиссера. – М.: Сов. композитор, 1999. – 268 с.
8. Тоцька Л. А. Методичні засади удосконалення вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Тоцька Л. А. – К., 2010.
9. Хомутова Л. Г. Создание художественного вокально-сценического образа метод. пособие для певцов / Л. Г. Хомутова. – Дніпропетровськ: Пороги, 1995. – 50 с.
10. Чаббак І. Мастерство актера: Техника Чаббак / І. Чаббак. – М.: Эксмо, 2013. – 416 с.

REFERENCES

1. Antoniuk, V. H. (2001). *Fenomen ukrajynskoi vokalnoi shkoli v kontekste etnokulturolohycheskykh problemm: Dyss. ... d-ra kulturolohyu: 24.00.01*. [The

phenomenon of Ukrainian vocal school in the context etnokulturolohichnih problems: Dyss. ... dr. cultural studies: 24.00.01]. Moscow, MHUKyY.

2. Vanslov, V. V. (1989). *Statti o balete. Muzikalno-esteticheskie problemmi baleta*. [Articles about ballet. Music and aesthetic problems balet]. Musika.
3. Les Kurbas. (2001). *Filosofia teatru*. [Philosophy theater]. Kyiv, Foundations.
4. Lyvnev, D. H. (2012). *Stsenycheskoe perevoploshchenye (sozdanye akterskoho obraza)*. [The stage of transformation (creation of copyright image)]. Moscow, RATY-GITIS.
5. Liashenko, I. F. (1998). *Etnolohichni osnovy ukrajnskoho khudozhnogo kulturoznavstva // Ukrainska khudozhnia kultura: navch.posib*. [Ethnological foundations of Ukrainian art kulturoznavstva]. Kyiv, Lybed.
6. Pokrovskiy, B. (1989). *Razmishleiya ob opera*. [Reflections on the opera]. Moscow, Art.
7. Rotbaum, L. D. (1999). *Problemmi vokalno-akterskoho masterstva / Opera y ee stsenycheskoye voploshcheniya. Zapysky rezhyssera*. [Problems vocal and acting / Opera and its stage of transformation. Notes director]. Moscow, Sov. Composer.
8. Totska, L. A. (2010). *Metodychni zasady udoskonalennia vokalnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzchnoho mystetstva: dys...kand. ped. nauk: 13.00.0,2* [Methodical bases of improvement of vocal training future teachers of music: dis...kandidate. ped. Sciences: 13.00.02]. Kyiv.
9. Khomutova, L. H. (1995). *Sozdanye khudozhestvennoho vokalno-stsenycheskoho obraza: [metod. pos. dlia pevtsov]*, [Create art vocal and scenic image: [manual for singer]. Dnepropetrovsk, Thresholds.
10. Chabbak, Y. (2013). *Masterstvo aktera: Tekhnyka Chabbak*, [The skill of the actor: Engineering Chabbak]. Moscow, Eksmo.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОСІНСЬКА Наталія Леонідівна – викладач постановки голосу Університетського коледжу, аспірант кафедри теорії і методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси – методика навчання музики у вищій школі, формування сценічно-образної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOSINSKA Natalia Leonidivna – teacher setting rates at University College, a graduate student of theory and methodology of music Art Institute Boris Grinchenko.

Circle of scientific interests: methods of teaching music in high school, scenically-shaped formation of the culture of the future teachers of music.